

Fyra friares fiasko blir tre i Vadstena

Vad gör vi inte för att slippa ta oss själva (och kärleken) på allvar? Det är huvudfrågan i föreställningen / Anders Lindal skriver dagbok

Februari 2008

Jag hatar att läsa Shakespeares pjäser. Jag hatar det. Med åren har det blivit ett sorts kvalitetsmärke. Ju jobbigare pjäs att komma igenom desto mer växer den för mig under tidens gång. Och varje gång övertygar han mig. Nästan.

Numera är det till och med så att jag blir misstänksam mot de pjäser som vid första genomläsningen är förstaeliga och underhållande. "Varför gick det här så lätt? Varför kom jag in i den här världen utan problem?" Då misstänker jag omgående att det är en dåligt skriven pjäs, att William inte lyckats skriva en spelpjäsa utan en läspjäsa. Men varje gång övertygar han mig om att jag har fel. Nästan.

Dock är det just så med Shakespeare, han skriver inte för att vi ska läsa hans pjäser, han skriver för att vi ska spela hans pjäser. Där tycker professor Harold Bloom (amerikansk megalitteraturkritiker) inte som jag, faktiskt tycker han tvärtom: Shakespeare kommer aldrig till sin rätt på scenen, skådespelare och regi kan aldrig göra hans ord rättvisa. (Å andra sidan tror professor Harold Bloom att Hamlet är en superhjälte som finns i verkligheten, utanför manuset...! – Kom han aldrig till slutet av pjäsen.?)

I SOMMAR SKA SHAKESPEARE på Gräsgården ta sig an en av Shakespeares minst spelade pjäser (i Sverige, jag vet inte hur det är annorstädes) – *Fyra Friares Fiasko*, eller *Kärt Besvär Förläsnings*, eller *Love's Labour's Lost*. I vår version heter den *Fyra Friares Fiasko*, men med *Fyra* överstruket och istället ditskrivet en 3:a:

Fyra Friares Fiasko. Detta för att vi inte har råd med fyra friare. Eller fyra flickor att fria till.

DOCK BRUKAR DET BLI UPPSKATTAT när vi spelar hans mer okända verk: *Slutet Gott! Allting Gott?* och *Förväxlingskomedin* är två av våra mest besökta föreställningar ("Hm... Va?" – säger alla andra teatrar då – "vi som trodde att publiken bara ville titta på

BIRON: Att inte på tre år få se en kvinna, det hoppas jag, står inte med på listan (Akt I, scen 1)

Trettondagsafton och *En midsommarnattsdröm*?"). Jag tror att anledningen till att det hela tiden spelas samma Shakespearepjäser i Sverige är feghet från teaterledningar och bristande fantasi och läsovillighet från våra regissörer ("Jag såg en uppsättning av *Hamlet*, den vill jag också göra!", "Jag såg en uppsättning av *Stormen*, den vill jag göra!") men också är det ett bevis på att vi inte har så många bra översättningar. Men nu ska vi i alla fall spela *Fyra Friares Fiasko*. Jag hatar den inte längre, men jag tycker mycket illa om den.

VI HADE VÅR FÖRSTA TRÄFF med ensemblen i slutet på januari, somliga av oss visste ens vilka roller vi skulle spela, jag tror knappt att någon av oss hade läst pjäsen (jag hade inte gjort det, men jag försökte se ut som om jag hade det... Jag läste den en gång för ett år sen och naturligtvis så

DUMAIN: Om Longaville och kungen och Biron var lika kära, kände samma tvång... (Akt IV, scen 3)

hatade jag den) men PJ som ska regissera var på gott humör och satte igång att prata om vad han tyckte hit och analys dit, tills någon frågade om man kunde få veta vilken roll man skulle spela, och visst, jo, det kunde man ju, alltså, eh, Magnus ska spela kungen och Monica prinsessan och du den och hon den, prat, prat, den här rollen vet jag inte vem som ska spela, men det lutar åt Dan, så då får det bli Dan, ja, nu spelar Dan den rollen!

ALLA UTOM EN I ENSEMBLEN har varit med i en eller flera av våra tidigare uppsättningar, vilket känns tryggt, eftersom vi endast har en månads repetition på plats i Vadstena. För att komma så väl förberedda som möjligt så träffas vi ett antal gånger under våren och undersöker pjäsen. Vi repeterar inte, utan vi läser så lugnt som möjligt scenerna, och försöker via det lugnet ge oss själva och varandra en chans att uppleva den värld och de situationer som är pjäsen. Vi kallar det för djupläsning. Det kan liknas vid att läsa en roman. När man läser en roman kommer bilderna till en oavsett om man ber om det eller inte, och oftast läser man när man är lugn eller när man vill söka lugn. Så är det oftast inte med teatermanus, de är nämligen förknippade med prestation: "Detta ska vi spela! Dessa ord skall vi få att låta verkliga! Det måste vara på riktigt! Och det är en komedi, så var roliga!" Och då har inte ens regissören börjat lägga sig i... Därför söker vi lugnet. Men vi söker också prestationsbefrielsen för att kunna bli överraskade, för att kunna öppna upp möjligheter, som när en replik ämnad för en skådespelare riktas till en annan, det gör ju att den skådespelare som blir tilltalad får möjlighet att tänka efter. Ett verktyg för detta (och också ett sätt att hålla prestationen stängd) är att vi inte sitter med blicken i manus, utan vi ägnar oss åt lyssning. För det är det du säger och gör som får mig att säga och göra det jag gör.

Mars 2008

Vi märkte ganska snabbt att översättningen av Allan Bergstrand inte var så bra, den var rent ut sagt ospelbar (och därför spelas inte *Fyra Friares Fiasko!*), så jag har satt igång med ett text-tvättningsarbete. Det går ut på att jag sätter mig med engelskan, med Hagbergs 1800-talsöversättning samt med Bergstrands och helt enkelt väljer vad som är bäst, fräschast och vackrast (anledningen till att jag gör det här är att PJ just nu regisserar en annan pjäs, jag å andra sidan turnerar med en barnpjäs vilket ger mig massor med tid på olika hotellrum). Till min hjälp har jag rimlexikon, synonymordlista och engelsk ordbok. Hagberg är verkligen den översättare som har lyckats komma närmast Shakespeare, vad Bergstrand gör (samt många andra översättare) är att han krånglar till. Shakespeare är inte krånglig! Han är mycket: han är färgrik, han är spretig, han är rå och brutal och vacker, men han är inte krånglig.

FÖR MIG ÄR DET HÄR ARBETET ett utmärkt sätt att också ge mig in i pjäsens värld, jag måste öppna upp mig för situationerna och rollerna (vilket också djupläsningen syftar till) för att kunna välja exakt hur en replik ska formuleras. Till Bergstrands försvar: pjäsen är till stora delar skriven på rimmad vers. Det är inte så lätt att översätta. Men Shakespeare är inte krånglig, han fuskade, det är nödrim hela tiden, så jag förstår inte varför Bergstrand inte använde sig av det (och i samma stund som jag formulerade föregående slog det mig: han översatte för att det skulle läsas, inte spelas!)

Men det är också bra för mig att bearbeta pjäsen för jag tycker inte att våra söndagsträffar leder till så mycket, och då får jag genom bearbetandet en extra möjlighet att dyka ner. Det är som om folk inte vill gå in i materialet, de vill bara se ytan. Eftersom PJ mestadels varit borta på grund av andra repetitioner så har vi fått sköta läsningarna själva, och jag saknar honom. Däremot finns det en diskussions- och analysbenägenhet i ensemblen, och det är bra, men jag önskar att själva läsningen av materialet gavs lika stort (helst större)

SKALLE: Jag har ett brev från herr Biron till fröken Rosaline.
PRINSESSAN: Ge hit det med detsamma. Det är från en kusin.
(Akt IV, scen 1)

engagemang som diskuterandet. Sen är det också så att min roll, Biron, har enormt mycket text och jag har knappt fått någon möjlighet att arbeta, dels på grund av alla diskussioner, dels har folk svårt att komma på läsningarna. (En av Bironens monologer är på ca 80 rader, det måste vara en av Shakespeares längsta!)

MEN VAD DET ÄR SPÄNNANDE att läsa Shakespeare på originalspråk, han är så rak, så rå – och det är oftast det som försvinner vid översättningar, jag ska ge ett exempel; Kungen av Navarra och hans två vänner har bestämt sig för att studera i tre år, men för att detta ska fungera så får inga kvinnor komma i närheten av hovet, för då kan man bli distraherad. Ett antal regler spikas upp:

BEROWNE

(reads) 'Item. That no woman shall come within a mile of my court.'
Hath this been proclaimed?

LONGAVILLE

Four days ago.

DUMAIN: Jag lovar vara trogen dig min vän.
CATHARINE: Tyst! Ingen ed, så ni svär falskt igen. (Akt V, scen 2)

BEROWNE

Let's see the penalty. 'On pain of losing her tongue.' Who devised this penalty?

Så här valde Bergstrand (han verkade på 1900-talets senare hälft) att översätta det:

BIRON

(läser) "Item: Kvinna äger ej komma vårt hov på närmre håll än en mil." – Haver detta i vederbörlig ordning kungjort blivit?

LONGAVILLE

För fyra dar sen.

BIRON

Låt se på vitet! – "Vid vite av tungans förlust. Vem hittade på det vitet?"

Det är så krystat och klumpigt! Vad som försvinner i översättningen är inte bara enkelheten i språket, men också den brutala råheten: vi förstår inte att de kommer skära tungan av den kvinna som kommer för nära hovet. Om man direkt förstår det så framstår ju det samhället som lika brutalt som ett talibansamhälle. Om man sen läser vidare så får man reda på hur en man straffas som ses prata med en kvinna: "han ska utsättas för så mycket hån som övriga hovet kan utsätta honom för". Alltså ett väldigt lätt straff jämfört med kvinnans. Det är något att ta fasta på i uppsättningen, tycker jag. Och det är viktigt att språket är så enkelt som möjligt för att publiken ska kunna ta in och reagera på detta.

JAG HAR NU BEARBETAT HALVA PJÄSEN, som jag verkligen börjar tycka om, och jag hoppas att uppfräschningen kommer leda till att våra läsningar kan bli mer kvalitativa.

4 april 2008

Jag är nu äntligen klar med bearbetningen! Jag satt förra veckan med PJ och gick igenom det jag hittills hade gjort (lite mer än halva), och jag fick riktlinjer för fortsättningen. PJ berättade om en del idéer som han hade kring pjäsen, vilket gjorde det mycket lättare att fortsätta bearbetningen. Dessutom har han skrivit en sorts prolog, i vilken publiken blir inbjuden som en sorts medskapare av föreställningen. Han har även skrivit en kort scen där vi får se

prinsessan och hennes hovdamer som, efter att ha varit på jakt, går bärarkagång på manligt manér. PJ är en underbar galning, och trots att hans idéer vid första anblicken kan tyckas platta, så finns det alltid en djup, varm och intelligent tanke bakom. Jag ser så fram emot att bli regisserad i sommar (vilket jag inte alltid gör).

Dock, jag är nu klar, blev så vid femtiden i morse. Jag har legat sjuk hemma några dagar, vilket har gett mig gott om tid att färdigställa pjäsen. Jag älskar den.

Precis när jag skrivit klart den sista repliken, så slår det mig: Vad gör vi inte för att slippa ta oss själva (och kärleken) på allvar? Det är huvudfrågan i föreställningen. Och det är skrämmande, för det är exakt det som våra läsningar går ut på: vi vägrar ta oss själva på allvar, vi gör vad som helst för att slippa gräva oss ner i skiten, att utsätta oss för situationerna. Istället håller vi på med någon löjlig ytanalys och söker konsensus, vilket är livsfarligt. Vi underkänner oss själva när vi väljer att förvalta värdefulla tillfällen och så spännande material så nonchalant.

Jag har fortfarande inte fått ut något av arbetet på våra träffar. Jag hör inte vad de andra säger. Å andra sidan, så kanske jag inte lyssnar?

13 april 2008

Dagen inleddes med en lång diskussion om manligt och kvinnligt, PJ läste ur en bok av Ingemar Gens, "Myten om det motsatta könet", vilket ledde in oss på PJ:s tilläggs-scen: Anna-Karin kände en oro över att det kunde "fjanta till det", vilket jag mycket väl förstår att man kan tycka, å andra sidan måste den scenen läsas in i hela sammanhanget, och då kan den bli en stark och rolig kommentar till vad som tidigare diskuterats på scenen: Hur en kvinna uppfattas. Prinsessan är irriterad över att hon hela tiden behandlas som objekt, att det enda som definierar henne är hennes skönhet. Hon får inte vara ful. Där har vi killar lättare, för Shakespeare har gjort oss tydligare komplexa – dock inte mer komplexa.

Jag har arbetat mycket hemma med texten sedan jag blev klar med

BIRON: Var hälsade, ni vackraste i världen! (Akt V, scen 2)

bearbetningen; jag har väldigt svårt för att lära text så jag lägger ner ca två timmar om dagen på att plugga. Dessutom är texten på rim, och det krävs en hel del tekniskt nötande för att få den att kännas naturlig, man måste kunna skönja rimmen, använda sig av dem när man vill det, men det får inte bli på bekostnad av allvaret.

Jag låtsas att min text ingår i en brevväxling: först får jag ett brev av kungen där han påstår en viss sak, och hur ska jag svara på det? Långsamt skriver jag ner mitt svar för hand samtidigt som jag uttalar orden jag skriver ner, som om jag formulerar dem i stunden, och det är viktigt att det blir den ultimata formuleringen, jag får ju inte skicka iväg ett brev med dåliga formuleringar. Efter ett par försök har jag lyckats skriva hela svarsbrevet, och då låtsas jag skicka iväg det till kungen, jag läser hans svar, och så börjar jag formulera nästa brev. Det tar enorm tid (självvalt), men det som är spännande är att jag så direkt kommer åt min fantasi, att jag är i situationen utan att se hur den ska spelas på scenen, dessutom lär jag mig texten snabbt. Jag har på en vecka lärt mig mer än hälften.

Jag och PJ diskuterade varför läsningarna går så illa, och en av anledningarna kan vara att vi jobbar med en komedi. Om vi bara kunde låtsas att det var en tragedi, då skulle vi ta materialet på så otroligt mycket större allvar. Dock börjar ensemblen uttrycka viss vilja att gå ner i skiten, vilket glädjer mig.

4 maj 2008

Den senaste tiden har vi haft några vettiga läsningar, där jag känt att jag faktiskt fått ut något matnyttigt. Dels hade vi en läsning med fokus på de killscener jag är med i, gänget kring kungen, och jag tycker att vi kom åt det lugn som behövs för att börja bli påverkade av varandras roller, och idag hade en väldigt spännande läsning av första mötet mellan kvinnorna och männen.

När man kommer åt lugnet och fokus på situationen, inte på texten, på "vad är det som händer egentligen?" så upptäcker man saker som är väldigt svåra att analysera sig fram till, och som även är svåra att upptäcka på egen hand. Jag och Anna-Karin har några dialogpartier där vissa repliker är svårförståeliga, men där det idag gick upp för mig att de är konstiga eftersom de är så starkt påverkade av andras närvaro: Killarna har svurit att inte prata med kvinnorna på tre år, men jag försöker ändå, i smyg, få till stånd ett samtal med Anna-Karin samtidigt som jag måste ha koll på de andra så de inte upptäcker att jag bryter mitt löfte. Det blev ett väldigt häftigt, hemligt och sex-osande möte, och jag tror att det är nödvändigt för publiken att känna av de spänningarna, det är de som gör pjäsen förklarlig – det som driver oss att göra det vi gör.

Pjäsen kan vid både första och andra anblicken ses som ytlig och lättviktig, och det har inte varit lätt för oss som ensemble att undersöka den. Jag tror att det kunde ha varit bra om vi tydligt bestämt vissa teman som vi fokuserat mer på i läsningarna, "det är det här vi undersöker", nu har vi famlat en hel del, men det känns som vi äntligen är på väg, och min Biron börjar bli rejält förälskad i Anna-Karins Rosaline! (Och jag tror att hon är minst lika kär i mig, men det skulle hon aldrig erkänna.)

Vi har nu bara två träffar kvar innan vi åker ner till Vadstena. Våra läsningar har visserligen inte alltid gett så mycket, men det mycket väl resultera i en desto roligare repetitionsperiod, och sen är det väl i alla fall så att vädret avgör om det blir bu eller bä...

Text: Andreas Lindal